

KAROL SORBY

Sovietsko-americké súperenie na Blízkom východe koncom 50. rokov 20. storočia*

Faced with relentless US pressure the Syrian Baʿth decided that the best policy was a union between Syria and Egypt which would secure Egyptian protection. On 2 February 1958 the Egyptian and Syrian presidents jointly announced the complete merger of their two states into a United Arab Republic. The West and its Arab Allies were predictably hostile and alarmed. In reaction, the Hashemite monarchies of Iraq and Jordan announced their own federal union. From then on events moved swiftly – 1958 was a momentous year for the Middle East. In May the dangerous political polarization in Lebanon developed into a muted civil war. Shortly afterwards, on 14 July the monarchy in Iraq was overthrown by the army. The United States fearing the final collapse of the pro-Western camp in the Middle East landed 10,000 marines in Beirut, while British troops were flown in Jordan. On the other hand, the Egyptian-Syrian unification was viewed with alarm in Moscow, even though Soviet propaganda was initially favourable.

Key words: the Soviet-American rivalry in the Middle East, the creation of the UAR, the Lebanese Crisis of 1958, the overthrow of the Iraqi monarchy, the apogee of „nasserism“.

Ambície egyptského prezidenta na Blízkom východe vyvolávali vážne obavy a hlboko sa zakorenili v mysliach západných politikov a ich arabských spojencov, lebo vyplývali z túžby Arabov po jednote. Vo februári 1958 Sýria, labilná republika bez pevného vedenia a náchylná na prevraty, vyjadrila túto túžbu a rozhodla sa vstúpiť do únie s Egyptom, a tak vznikla **Zjednotená arabská republika**. Ako opatrenie proti tomuto kroku sa Jordánsko a Irak rozhodli spojiť do vlastnej únie. Washington a Londýn podporili utvorenie **Arabskej federácie** z Iraku a Jordánska ako protiváhu voči ZAR a povzbudzovali ďalšie arabské krajiny, aby sa k federácii pripojili.¹ Čoho sa Saudská Arábia vždy najväčšmi obávala – vzniku silných arabských susedov, ktorí môžu pôsobiť ako magnet pre jej ľud a skončiť nadvládou dynastie – sa stalo skutkom. Americká záruka jej územnej celistvosti sa vnímala ako nedostatočná a Saudská Arábia cítila povinnosť prekaziť realizáciu oboch únií.

Saudská Arábia, ktorá za Arabskou federáciou videla starú *hášimovskú* hrozbu, odmietla sa pripojiť a vyjadrila neutralitu tak voči ZAR, ako aj voči Arabskej federácii. Vzťahy medzi Saudskou Arábiou a Jordánskom ochladli. Rijád 8. apríla 1958 prerušil podporu vyplácanú Ammánu

* Štúdia bola vypracovaná v Ústave orientistiky SAV v rámci projektu VEGA-2/6095/26: Národy a kultúry Ázie, Oceánie a Afriky. Hlavný riešiteľ PhDr. Viktor Krupa, DrSc.

¹ Al-HASANÍ, as-Sajjid ʿAbdarrazzák. *Tárich al-wizárát al-ʿiráqíja*. (Dejiny irackých vlád). Diel. X. Baghdad, Dār aš-šūʿún as-saʿqáfíja al-ʿamma 1988, s. 223 – 225.

na základe dohody z 19. januára 1957. Kráľ Husajn zasa požiadal o stiahnutie saudskoarabských vojsk z Jordánska.² Kráľ Sa'úd si však uvedomoval, že hlavná hrozba pre jeho trón prichádza zo strany ZAR. Reformy Džamála 'Abdannásira mali silný vplyv na rodiacu sa verejnú mienku v Saudskej Arábii a jeho popularita medzi obyvateľstvom rástla. Zúfalý pokus saudskoarabského režimu zastaviť smerovanie k arabskej jednote nabral v marci 1958 formu nepremysleného sprisahania na zavraždenie egyptského prezidenta zostrelím jeho lietadla, keď malo pristáť v Damasku.³ Potom mali nasledovať ďalšie vraždy *pronásirovských* sýrskych politikov vrátane sýrskeho prezidenta Šukrího al-Qúwatliho. Plán vypracoval Júsuť Jásín, sýrsky poradca kráľa Sa'úda, a schválil ho sám kráľ. Džamál 'Abdannásir, samozrejme, túto udalosť využil mediálne a poskytol novinárom kópie šeku na 2 milióny USD, ktorý saudskoarabská strana zaplatila sýrskemu šéfovi vojenskej rozvedky, aby to všetko vykonal. 'Abdalhamíd as-Sarráďz sprisahanie odhalil, namiesto odstránenia Džamála 'Abdannásira sa škandál obrátil proti jeho strojcom a jeho zverejnenie presvedčilo ľud arabských krajín, že skutočným strojcom sprisahania je Západ a že kráľ Sa'úd je iba lokajom Západu.⁴

Pokušenie zaplietť sa do vnútornej politiky Saudskej Arábie, čomu sa USA predtým bránili, dostalo nový podnet, keď kráľovská rodina chcela vymeniť Sa'úda. Fajsal bol poruke a mal o trón záujem. Eisenhowerovi a Dullesovi poslal list, ktorého obsah nemohol byť jednoznačnejší: „*Viem, že Američania si myslia, že Sa'úd je lepším priateľom USA ako ja, ale to nie je pravda.*“ V skutočnosti mali Fajsal a USA ten istý cieľ: využiť Saudskú Arábiu a jej rastúce bohatstvo na rozloženie arabského národného hnutia vedeného egyptským prezidentom a nastoliť regionálnu hegemoniu, ale ani jedna strana nemala plán, ako to urobiť. Osud kráľa Sa'úda bol spečatený. Jeho brat Fajsal, príliš múdry na to, aby sám viedol akciu, ktorá by kráľa prinútila k odstúpeniu, dovolil iným členom rodiny, aby to učinili. Kráľ Sa'úd nemohol pokračovať v atmosfére, ktorá mala za následok také odcudzenie ľudu, že to ohrozovalo vládu dynastie. Preto na začiatok súhlasil s tým, že prenechá moc Fajsalovi, aby riadil záležitosti krajiny, kým on zostane len formálnou hlavou kráľovstva.⁵

Prvým problémom, ktorému musel Fajsal čeliť po prevzatí reálnej moci, bolo, čo robiť s očividne *pronásirovským* vojenským prevratom, ktorý 14. júla zvrhol *hášimovskú* monarchiu v Iraku a zarazil realizáciu plánov na utvorenie únie z Iraku a Jordánska. Odstránenie irackej monarchie, oveľa významnejšej krajiny ako jej chudobný jordánsky sused, bolo vždy cieľom dynastie *Sa'údovcov*, ale jej nahradenie revolučným režimom predstavovalo väčšiu hrozbu. Fajsalovi trvalo niekoľko dní, kým uznal nový režim, pretože len neochotne prijímal likvidáciu svojich predvídateľnejších konzervatívnych nepriateľov.⁶

* * *

Je zjavné, že zo strany USA bolo mystifikáciou spájať vyzbrojovanie Izraela s jeho prijatím *Eisenhowerovej doktríny*, lebo táto doktrína sa viazala na boj proti šíreniu komunizmu, pričom vyzbrojovanie Izraela nebolo racionálnym prostriedkom na boj proti komunizmu, ale, naopak,

² KOTLOV, Lev Nikolajevič. *Jordanija v novejšije vremja*. Moskva, Izdatel'stvo vostočnoj literatury 1962, s. 229.

³ ZAKARIJÁ, Gassán. *As-sultán al-ahmar*. (Červený sultán). London, Arados Publishing Ltd. 1991, s. 144 – 145.

⁴ HOLDEN, David and Richard JOHNS. *The House of Saud*. London, Pan Books Ltd. 1982, s. 196.

⁵ VASSILIEV, Alexei. *The History of Saudi Arabia*. London, Saqi Books 2000, s. 354 – 356.

⁶ AL-RASHEED, Madawi. *A History of Saudi Arabia*. Cambridge University Press 2002, s. 116 – 117.

viedlo k väčšiemu zblížovaniu medzi arabským svetom a ZSSR, ako aj k novému posilneniu postavenia arabských komunistických strán, ktoré stratili vplyv v roku 1948, keď komunistický blok podporil vznik Izraela.⁷ Je isté, že *Eisenhowerova doktrína* pritiahla studenú vojnu na Blízky východ a spôsobila, že arabsko-izraelský spor ovplyvňoval rivalitu medzi superveľmocami. Izrael bol jediný, ktorému prospela polarizácia toho sporu, pretože šikovnejšie dokázal získať a ovládnuť americké zbrane.

Sovietsko-izraelské vzťahy môžeme hodnotiť aj z pohľadu medzinárodného súperenia. Napätie na Blízkom východe, ktoré spôsobil Izrael svojou účasťou na trojstrannej agresii v roku 1956, mohlo sa skončiť zmierlivo a izraelsko-sovietske vzťahy sa mohli vrátiť do normálnych koľají ako predtým. David Ben-Gurion chcel zrejme potvrdiť túto líniu, keď vyhlásil, že jeho zahraničná politika je založená na niekoľkých základných princípoch, medzi ktoré patrí aj vyhýbanie sa konfliktom so superveľmocami.⁸ Avšak prijatie *Eisenhowerovej doktríny* v roku 1957 bolo priznaním, že pre Izrael sa obdobie neutrality skončilo, čo bránilo normalizácii izraelsko-sovietskych vzťahov. Na tento fakt poukazuje rozhovor medzi veľvyslancom ZSSR v Tel Avive a Nahumom Goldmannom, predsedom *Svetového židovského kongresu*. Sovietsky veľvyslanec vyhlásil, že jeho krajina vyzbrojuje Arabov ako odpoveď na vyzbrojovanie Izraela Spojenými štátmi. Keď prestane toto vyzbrojovanie, potom aj ZSSR skončí vyzbrojovanie Arabov, pretože je proti pretekom v zbrojení. Tlač toto vyhlásenie široko komentovala, napr. že sovieti chceli podporiť stanovisko N. Goldmanna, ktorý prišiel do Izraela v roku 1958 a vyzýval izraelskú vládu, aby sa vrátila k politike neutrality. Iní hovorili, že sovieti videli v nesionistickom hnutí Nahuma Goldmanna prostriedok na oslabenie lojality sovietskych židov k sionizmu. Sám Ben-Gurion považoval tieto Goldmannove aktivity za neprípustné zasahovanie do vnútorných záležitostí Izraela.⁹ Izraelská vláda pristupovala k prekonávaniu rozličných kríz v izraelsko-sovietskych vzťahoch tak, že sa vyhýbala konfrontáciám a pokúšala sa o zlepšenie týchto vzťahov, ale, samozrejme, len do takej miery, aby pre to nemusela obetovať priateľstvo s USA. David Ben-Gurion zašiel v roku 1958 tak ďaleko, že požiadal ZSSR, aby dodával Izraelu zbrane s odôvodnením, že „ak nás sovieti považujú za nepriateľov, pretože zbrane dovážame zo Západu, sme pripravení dovážať ich zo ZSSR“.¹⁰ Táto myšlienka síce nikoho nepresvedčila, ale jej zmyslom bolo demonštrovať pružnosť, ktorou sa v tomto období vyznačovala izraelská zahraničná politika.

Je nepopierateľné, že otázka sovietskych židov a možnosť ich emigrácie patrili k dôležitým faktorom, ktoré vplývali na sovietsko-izraelské vzťahy, a táto otázka nemá priamu väzbu na arabsko-izraelský spor. Sovietska vláda si s trpkosťou všimla, že lojalita židov k sionizmu prevláda nad ich lojalitou k štátu, v ktorom sa narodili, stali sa jeho občanmi a tešili sa v ňom plnej rovnosti bez diskriminácie. Vo viacerých prípadoch sovietska vláda upozornila izraelské veľvyslanectvo na to, že nadväzuje podozrivé kontakty so sovietskymi židmi.¹¹ Keď sa zlepšili vzťahy medzi ZSSR a arabskými štátmi, vláda obmedzila možnosť emigrácie sovietskych židov do Izraela a tieto obmedzenia sa uvoľnili až v roku 1967.

⁷ BEHBEHANI, Hashim S. H. *The Soviet Union and Arab Nationalism, 1917 – 1966*. London, KPI Limited 1986, s. 166.

⁸ RODINSON, Maxime. *Israel and the Arabs*. Penguin Books 1968, s. 79.

⁹ RODINSON. *Israel and the Arabs*, s. 106.

¹⁰ Cit. in: AL-^ʿAQQÁD, Saláh. *Ma šāt júnijú 1967. Haqāʿiq wa tahlíl*. (Tragédia júna 1967. Fakty a analýza). Káhira, Maktabat al-andžlú al-misrjá 1975, s. 147.

¹¹ AL-^ʿAQQÁD. *Ma šāt júnijú 1967*, s. 146.

Stopy globálnej studenej vojny sa výrazne prejavili v medziarabských sporoch a v roku 1958 sa rozpútala tzv. arabská studená vojna. V tom roku sa udiali významné zmeny: zjednotenie Egypta a Sýrie a vznik ZAR, nepokoje v Libanone a revolúcia v Iraku. Situácia v Libanone v máji mimoriadne znepokojila vládu USA, ktorá sa obávala, že keď Libanon padne do rúk Džamála ‘Abdannásira, zvyšok arabského sveta bude nasledovať a dôjde k ohrozeniu *severnej reťaze*. Preto okamžite prijala opatrenia ako pri predchádzajúcich krízach v Jordánsku a Sýrii – urýchlila plánované dodávky zbraní do Libanonu a nariadila manévry šiestej flotily vo východnom Stredomorí.¹² Tieto opatrenia nemali veľký účinok, ale Washington váhal zísť ďalej, kým sa o veci nebude rokovať v OSN. Keď potom v júli došlo k zvrhnutiu monarchie v Iraku, na Západe to vyvolalo poplach a výzvu na podniknutie rozhodných krokov, ak celý arabský svet nemá zaplaviť *násirizmus* a komunizmus. S Irakom sa nedalo nič robiť, ale nová situácia ukončila váhanie a vyvolala okamžitý zásah na ochranu dvoch ohrozených štátov, ktorých vlády žiadali pomoc. S odvolaním sa na ustanovenia *Eisenhowerovej doktríny* sa v Libanone do 24 hodín vylodila americká námorná pechota¹³ a do 48 hodín boli vysadení britskí parašutisti v Jordánsku. Amerika zaujímala k väčšine týchto udalostí pružnejšie postoj ako Británia.

Čo sa týka ZSSR, ten síce rozpútal tvrdú protizápadnú kritiku, označujúcu vysadenie cudzích vojsk za „otvorenú agresiu“, ale v protiklade s rozšíreným názorom mal záujem o uzavretie takej dohody s USA, prípadne s ďalšími západnými mocnosťami, ktorá by prispela k zníženiu ostrosti rivality na Blízkom východe. Vždy, keď na Blízkom východe vypukla kríza, ZSSR následne predložil nejaký návrh na jej zmiernenie. V súvislosti so zostrovaním vnútornej situácie v Sýrii predložila Moskva vo februári 1957 šesťbodový návrh, obsahujúci o. i. záväzok veľmocí, že prestanú vyzbrojovať štáty Blízkeho východu a odstránia svoje vojenské základne. V januári 1958 navrhol ZSSR schôdzku veľmocí na najvyššej úrovni na zhodnotenie stability Blízkeho východu a odstránenie jadrových zbraní z tohto územia. Hlavným cieľom týchto iniciatív bolo zmiernenie hrozby, ktorá pramenila z *Bagdadskeho paktu* a amerických základní v Turecku.¹⁴

Egyptské vedenie prijímalo tieto sovietske návrhy s nevôľou, pretože – v súlade s logikou toho obdobia – si väčšina Arabov myslela, že ak získajú dostatok moderných zbraní, umožní im to ubrániť sa Izraelu, prípadne ho poraziť. Džamál ‘Abdannásir sa v tých rokoch zvyčajne vyhýbal rozhovorom o oslobodení Palestíny a ako mohol, odkladal riešenie tejto otázky na neurčito. Bez ohľadu na palestínsku otázku si egyptské vedenie v prvom rade chcelo upevniť svoje vedúce postavenie v arabskom svete. A tak dávalo prednosť pokračovaniu súťaže dvoch superveľmocí tak, aby každá vyzbrojovala svojich spojencov v regióne.

V júli 1958 sa Džamál ‘Abdannásir práve vracal loťou z Juhoslávie do Egypta, keď ho zastihla správa o víťazstve revolúcie v Iraku a vylodení amerických vojsk v Libanone. Nariadil okamžitý návrat do Juhoslávie, odkiaľ odletel do Moskvy, kde mal s Nikitom Chruščovom rozhovor, ktorý poukazuje na jeho nevôľu z príliš mierneho prístupu soviетov k riešeniu niektorých krízových situácií na arabskom východe. Egyptský prezident uviedol, že ZAR sa chce vyhnúť zrážke alebo vypuknutiu vojny na Blízkom východe, ale má záväzky, ktoré nemôže ignorovať, napr. potrebu pomôcť irackej revolúcii, ktorá prechádza svojimi prvými dňami. Chruščov odpovedal, že ZSSR

¹² CAMPBELL, John C. *Defense of the Middle East. Problems of American Policy*. New York, Frederick A. Praeger 1961, s. 140.

¹³ Message to Congress and radio address to the American people, 15 July 1958. In: *Documents on American Foreign Relations*, 1958, s. 304 – 311.

¹⁴ Al-‘AQQÁD. *Ma šāt júnijú 1967*, s. 142.

je pripravený poskytnúť Iraku plnú politickú podporu, prípadne spustiť vojenské cvičenie na juhu ZSSR neďaleko regiónu Blízkeho východu, ale to sa prezidentovi málilo.¹⁵ Preto vyjadril isté rozčarovanie, najmä keď porovnával postoj svojich sovietskych priateľov s postojom Američanov alebo Britov, ktorí sa poponáhľali na pomoc svojim priateľom na Blízkom východe s plným vojenským nasadením.

V tejto súvislosti však treba upozorniť na dve veci: po prvé, že iracká revolúcia nebola vojensky ohrozená zo zahraničia a starý režim rýchlo padol bez toho, aby ho niekto oplakával; po druhé, egyptsko-sovietske vzťahy neboli priamočiare a bezproblémové. Sovietsky zväz nebol ochotný splniť také želania Džamála 'Abdannásira, ktoré mohli viesť k vojenským dobrodružstvám mimo ZSSR. Je pravda, že sovietska politika na Blízkom východe sa vyznačovala rozpormi a nemala jasné ciele, ale príčina tohto stavu bola do istej miery v tom, že nebolo ľahké uspokojiť precitlivene sporné strany. Napríklad, Džamál 'Abdannásir ťažko znášal sympatie ZSSR k režimu 'Abdalkaríma Qásima v Iraku. Neskôr bol sklamaný aj z podpory sovietskych sýrskej vlády, ktorá sa tam vytvorila po odtrhnutí sa Sýrie od ZAR, hoci to mohol očakávať vzhľadom na ich predchádzajúce malé nadšenie zo zjednotenia Egypta so Sýriou.¹⁶

Soviety neskrývali svoje námietky proti egyptsko-sýrskemu zjednoteniu. Odborníci na arabské otázky videli celý rad rozdielov v arabských spoločnostiach jednotlivých krajín, z ktorých sotva bude možné utvoriť jednotný ľud. Preto sa soviety tvrdo stavali proti alternatíve presadzovania jednoty silou. O niekoľko rokov zmenili názor a podporili ozbrojený zásah Egypta v Jemene, ktorý sa uskutočnil v mene arabskej jednoty. Vidieť, že postoje sa prijímali podľa stupňa naliehavosti, a nie na základe pevnej politickej alebo ideologickej línie. Keď padol Nikita S. Chruščov, v ZSSR sa rozpútala kampaň proti jeho politike na Blízkom východe, čo vyvolalo v Egypte obavy. Viceprezident 'Abdalhakím 'Ámir odcestoval do Moskvy, aby sa ubezpečil o zámeroch nového vedenia.¹⁷ Následne Káhiru navštívil vysoký predstaviteľ sovietskeho vedenia Alexander Nikolajevič Šelepín. Ťažkosti sa rýchlo prekonali a sovietska podpora Egyptu, s cieľom posilniť jeho postavenie v Jemene, a tým vyvíjať tlak na Saudskú Arábiu a arabský juh, pokračovala. Sovietska politika však zapadala do medzinárodného súperenia veľmocí a nezameriavala sa na arabsko-izraelský spor.

* * *

Ak Eisenhowerov prístup k suezskej kríze ukázal, že USA považujú európsky kolonializmus za relikť minulosti, politika, ktorú tento prezident a jeho nástupcovia uskutočňovali v nasledujúcich pätnástich rokoch potvrdila, že Amerika nehľadala na národnooslobodzovacie hnutie (NOH) alebo nacionalistickú revolúciu, ako to vtedy nazývali, ako na vlnu budúcnosti. Pre každého nájomníka Bieleho domu od Dwighta Eisenhowera po Richarda Nixona sa akýkoľvek kontakt s revolučným vodcom, ako bol Džamál 'Abdannásir, rovnal obcovaniu s diablom. Striedaním politiky „cukru a biča“, t. j. ekonomických odmien a vojenských hrozieb, Američania dúfali, že

¹⁵ Americký autor uvádza inú verziu, podľa ktorej egyptský prezident naliehal na Chruščova, aby nezasiahol vojensky na Blízkom východe, pokiaľ by vojská západných mocností nezaútočili na Irak alebo ZAR. In: STEBBINS, Richard P. *The United States in World Affairs, 1958*. New York, Harper 1959, s. 205.

¹⁶ Al-'AQQÁD. *Ma šāt júnijú 1967*, s. 144.

¹⁷ HAJKAL, Muhammad Hasanajn. *Harb as-salásina sana. Al-infidžár 1967*. (Tridsaťročná vojna. Explózia v roku 1967). Káhira, Markaz al-Ahrám 1990, s. 79.

vyženú diabla „násirizmu“ z Blízkeho východu a zaštitia prozápadné arabské režimy pred revolučnými zmenami. Touto politikou v mnohých arabských krajinách zabránili – a dodnes bránia – uskutočneniu buržoázných revolúcií.

Kategorické odmietnutie *Eisenhowerovej doktríny* zo strany Džamála °Abdannásira začiatkom roku 1957 naznačovalo, že „vyháňanie diabla“ bude pravdepodobne dlhé a bolestné. Džamál °Abdannásir 10. januára 1957 vyhlásil, že moslimskému svetu „nehrozí sovietska agresia“ a že nová americká politika na Blízkom východe je v skutočnosti zameraná na boj proti arabskému národno-oslobodzovaciemu hnutiu, a nie proti medzinárodnému komunizmu.¹⁸ John F. Dulles, minister zahraničných vecí USA, s tým nesúhlasil: „*Existuje množstvo dôkazov o komunistickej infiltrácii do určitých oblastí a Egyptania klamú sami seba, ak si myslia niečo iné,*“ tvrdil pred zahraničným výborom Senátu o štyri dni neskôr. Pri inej príležitosti 5. februára 1957 zdôraznil: „*My nie sme proti nacionalizmu, dokonca ho podporujeme, odmietame však ten typ nacionalizmu, ktorý by viedol k strate nezávislosti, najmä na Blízkom východe. Krajiny, ktoré realizujú ideológiu závislú od komunizmu, sa čoskoro budú izolovať a zahynú. Filozofia Džamála °Abdannásira bude mať tento výsledok,*“ zakončil J. F. Dulles.¹⁹

Počas nasledujúcich mesiacov však prezident Dwight Eisenhower a jeho minister J. F. Dulles zaznamenali množstvo signálov, že *násirizmus* neslabne, ale chystá sa nakaziť Sýriu. Napriek americkej podpore sýrskej nezávislosti hneď po druhej svetovej vojne nadobudla politická klíma v Damasku za Eisenhowerovej éry jedovato protiamerickú tendenciu, najmä po nástupe *Socialistickej strany arabskej obrody* (*Strany Ba'as*) na scénu. Jej vodcovia vychvaľovali Džamála °Abdannásira, hlásali „jednotu, slobodu a socializmus“ a presadzovali užšie vzťahy s Moskvou.²⁰ V lete 1957 v Sýrii prevzala moc *ba'sistická* Národná rada revolučného velenia, založená podľa egyptského vzoru, ktorú viedol °Abdalhamíd as-Sarrádž, sympatizant Džamála °Abdannásira a odporca *Eisenhowerovej doktríny*. Správy prichádzajúce koncom júla, že Sýrčania hodlajú vymeniť svoj prebytok pšenice za vojenský materiál zo ZSSR, vyburcovali CIA, aby zintenzívnila svoju tajnú aktivitu v Damasku. V polovici augusta J. F. Dulles skutočne naliehal na prezidenta, aby zvážil možnosť otvorenej vojenskej intervencie v Sýrii, tvrdením, že „*nemôžeme si dovoliť, aby sme tu mali sovietsky satelit nesusediaci so ZSSR, uprostred už aj tak delikátnej blízkovýchodnej situácie*“²¹. Hoci Eisenhower nedal súhlas na vyslanie námornej pechoty, bol presvedčený, že revolučný sýrsky režim „*je oveľa bezbrannejší voči komunistickému prenikaniu ako Egypt*“, a preto sa pustil do tajného vyzbrojovania viacerých antikomunistických susedov Sýrie.²²

V presvedčení, že arabská jednota je najlepšou protilátkou proti západnému zastrašovaniu, plukovník °Abdalhamíd as-Sarrádž a ďalší vysokí dôstojníci v januári 1958 odleteli do Káhiry na rokovania s Džamálom °Abdannásirom vo veci vytvorenia sýrsko-egyptskej konfederácie, ktorá sa mala volať Zjednotená arabská republika (ZAR). Džamál °Abdannásir, ktorý si dobre uvedomoval, že nacionalizmus káhirského štýlu nie je všeobecne populárny v Sýrii a že sýrske

¹⁸ Hare to Department of State (DOS), tel., 10 January 1957. In: FRUS 1955 – 1957, Vol. XIII, s. 16 – 19.

¹⁹ DOS memcon, 5 February 1957. In: FRUS 1955 – 1957, Vol. XIII, s. 202.

²⁰ LESCH, D. W. *Syria and the United States: Eisenhower's Cold War in the Middle East*. Boulder, Colorado 1992, s. 17 – 56.

²¹ DOS memcon, 19 August 1957. In: FRUS 1955 – 1957, Vol. XIII, s. 640 – 641; LITTLE, Tom. „Cold War and Covert Action“, s. 69 – 74.

²² EISENHOWER, Dwight D. *The White House Years: Waging Peace*, s. 196 – 197.

voľné trhové hospodárstvo (*laissez-faire*) sa pravdepodobne nebude dobre znášať s egyptským štátnym socializmom, predsa veril, že utvorenie ZAR potvrdí jeho postavenie ako pravého vodcu arabského sveta a bude demonštrovať jeho úmysel držať si odstup tak od Moskvy, ako aj od Washingtonu. Presvedčovaný, že potenciálne klady prevážia nad očakávanými zápormi, Džamál 'Abdannásir súhlasil, že nový štát uzrie svetlo sveta vo februári 1958.²³

Odborníci zo *Štátneho departmentu* považovali tento vývoj za výhodný aj nevýhodný. V krátkodobom horizonte tento krok Džamála 'Abdannásira bude určite znamenať „úplnú elimináciu komunistického vplyvu v Sýrii“. Avšak v dlhodobej perspektíve nebolo pochýb o tom, že utvorenie ZAR „uľahčí egyptskú hegemoniu nad arabským svetom“, čo by mohlo mať neblahé dôsledky pre priateľov Ameriky v regióne.²⁴ Zo svojej pozície v Káhire veľvyslanec Raymond Hare ironicky predpovedal, že komplikované spojenie Egypta so Sýriou donúti Džamála 'Abdannásira, aby obrátil svoju pozornosť od vývozu revolúcie na riadenie vnútropolitických záležitostí.²⁵ Hoci málokto vo Washingtone si bol taký istý ako Hare, že konsolidácia vnútorných pomerov v ZAR pohltí toľko energie Džamála 'Abdannásira, aby utlmila jeho panarabské aspirácie, Eisenhowerova administratíva, napriek veľkej nespokojnosti monarchistického Iraku a iných prozápadných arabských režimov, 25. februára 1958 uznala ZAR.²⁶

Od polovice roku 1958 do roku 1966 došlo k sérii krokov prehodnocujúcich postavenie superveľmocí na Blízkom východe, ktoré, hoci boli postupné a z hľadiska samotných superveľmocí neboli dramatické, mali vážne následky pre krajiny regiónu. Prvé kolo prehodnocovania situácie spustili miestne politické zmeny vyvolané irackou revolúciou. Praktická politika sa začala meniť, hoci základné záujmy superveľmocí sa nezmenili. Druhé kolo prehodnocovania situácie vyvolala jednak medzinárodná situácia, jednak meniac sa situácia v regióne. Je zaujímavé sledovať príčiny prehodnocovania situácie a aký to malo účinok na arabsko-izraelský konflikt a medziarabské vzťahy.

Kremeľ sa v prvej reakcii na irackú revolúciu pokúsil posunúť strategický cieľ, ktorý sledoval od roku 1955, keď sa po prvý raz uchýlil na arabskom východe, a to neutralizovať *severnú reťaz* alebo aspoň znemožniť USA používanie základní v tých krajinách. Predtým, po každom skutočnom alebo predstieranom sovietskom úspechu pri podpore vlastných arabských chránencov proti Západu, nasledoval sovietsky návrh na istý druh veľmocenskej dohody. Cieľom navrhovanej dohody bolo vymeniť dosiahnutý úspech za americké ústupky v *severnej reťazi*. Napríklad, vo februári 1957 po suezskej vojne ministerstvo zahraničných vecí ZSSR vedené Dmitrijom T. Šepilovom poslalo v mene vlády nóty vládam Spojených štátov, Británie a Francúzska, s priloženým návrhom spoločnej deklarácie obsahujúcej šesťbodový plán, vyzývajúci o. i. na to, aby sa veľmoci zdržali dodávok zbraní na Blízky východ a odstránili všetky existujúce vojenské základne v regióne, a ten sa mal prijať ako rezolúcia BR OSN.²⁷ V januári 1958, po sýrskej kríze, soviety navrhli konferenciu na najvyššej úrovni o Blízkom východe, po ktorej nasledovala výzva,

²³ DOS memcon, „US-Syrian Relations“, 7 November 1957, In: FRUS 1955 – 1957, Vol. XIII, s. 740 – 744. Dve najlepšie zahraničné práce o vzniku ZAR sú SEALE, *The Struggle for Syria*, s. 307 – 326 a KERR, *The Arab Cold War*, s. 7 – 19.

²⁴ Herter to Dulles, tel., 25 January 1958. In: FRUS 1958 – 1960, Vol. XIII, s. 408.

²⁵ Hare to DOS, tel., 10 February 1958. In: FRUS 1958 – 1960, Vol. XIII, s. 422 – 425.

²⁶ DOS cirtels, 15, 21 February 1958. In: FRUS 1958 – 1960, 13:425 – 426, 430 – 432.

²⁷ Osnovnye principy deklaracii praviteľstv SSSR, ŠŠA, Anglii i Francii po voprosu o mire i bezopasnosti na Blizhnem i Srednem vostoke i nevmešateľstve vo vnutrennie dela stran etogo rajona. In: Noty Sovetskogo praviteľstva praviteľstvam ŠŠA, Velikobritanii i Francii, 11. 2. 1957. In: *SSSR i arabskije strany, 1917 – 1960*, (dok. 95), s. 304 – 308.

aby v regióne neboli jadrové zbrane a raketové základne.²⁸ Cítiac, že by mohli stratit' viacej ako soviety, USA a ich spojenci zostali k týmto návrhom hluchí.

Prevrat v Iraku prekvapil USA rovnako ako predstavitel'ov irackej monarchie, napriek tomu, že americkí i britskí pozorovatelia vysielali veľa varovných signálov. Fakt, že tieto varovania si zodpovední činitelia nevšimli, nastoľuje otázku, či hodnotenia urobené v súvislosti s *Eisenhowerovou doktrínou* nebránili chápaniu blízkovýchodnej politiky. V každom prípade USA nedokázali urobiť rozumný krok. Nikto totiž nemôže vážne tvrdiť, že prevrat v Iraku bol výsledkom podvratnej činnosti komunistov. Navyše, vysadenie námornej pechoty v Libanone postavilo Spojené štáty pred citlivú úlohu – stiahnuť sa z tejto misie bez straty tváre. Na vzniknutú situáciu v Iraku sa nenašlo vhodné riešenie, lebo *Eisenhowerova doktrína* nijaké neponúkala. Bagdad sa premenil zo sídla *Bagdadskeho paktu* na jedno z najväčšmi protiamerických miest na Blízkom východe a USA sa museli pasívne pozerat', ako sa nová vláda vrhá do čoraz užšieho spojenectva s východným blokom. Paradoxne, tento vývoj znepokojoval aj arabských národovcov, a tak znamenal pre sovietsku arabskú politiku rovnakú záťaž ako predtým *Bagdadský pakt* pre politiku západných veľmocí.²⁹

V júli 1958, po víťazstve revolúcie v Iraku, Nikita Sergejevič Chruščov znova vyzval čelných predstavitel'ov troch veľmocí, aby sa 22. júla zišla schôdzka na najvyššej úrovni v Ženeve, lebo sa domnieval, že toto fórum by bolo najvhodnejším miestom na rokovanie o Blízkom východe.³⁰ Dúfal, že Západ si už uvedomil, že ZSSR získal dostatok aktív, a preto ochotnejšie pristúpi na vzájomne výhodnú dohodu. A skutočne, USA neodmietli jeho návrh okamžite, tak ako predchádzajúce. Ešte vždy odmietali schôdzku na najvyššej úrovni, aby neznepokojili svojich tureckých a iránskych priateľov, ale vyjadrili ochotu rokovať o Blízkom východe na najvyššej úrovni na jesennom zasadnutí Valného zhromaždenia OSN. Sovietsi súhlasili a v očakávaní dohody pokračovali v posilňovaní svojej pozície tak, že podpísali zmluvu o finančnej a technickej pomoci Egyptu pri výstavbe prvej etapy vysokej Asuánskej priehrady a poskytli Iraku rozsiahlu hospodársku pomoc a veľké množstvo zbraní. Tieto kroky nasledovali krátko po dohode so Sýriou o dodávke zbraní a po urýchlčení dodávok zbraní Egyptu, ktoré mali nahradiť straty po suezskej vojne. Na pôde OSN potom americký prezident vysvetľoval, že najlepším spôsobom zabezpečenia stability regiónu je zlepšenie hmotnej situácie jeho obyvateľstva, a odmietol diskutovať o otázke zákazu vyzbrojovania štátov Blízkeho východu.³¹

Priame sovietsko-americké rozhovory sa teda neuskutočnili a soviety pristúpili na veľkú revíziu svojich blízkovýchodných plánov. Predchádzajúci cieľ zbaviť sa americkej prítomnosti na periférii Blízkeho východu (*severná reťaz* – Turecko, Irán a Pakistan) alebo ju obmedziť – sa nezmenil, ale teraz sa jeho centrálna oblasť – krajiny arabského východu – dostala do sféry priameho záujmu ZSSR a nemalo sa s ňou kupčiť kvôli získaniu ústupkov v *severnej reťazi*. Národné záujmy ZSSR zatlačili postuláty marxistickej teórie a mimo vlastnej sféry vo východnej Európe začali soviety podporovať národné hnutia v treťom svete, ktorých hlavnou črtou bol antiimperializmus.³²

²⁸ Zajavlenie TASS v svjazí s sozynom sessii soveta Bagdadsogo bloka, 21. 1. 1958. In: *SSSR i arabskije strany, 1917 – 1960*, (dok. 131), s. 454 – 461.

²⁹ POLK, William R. *The United States and the Arab World*. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press 1969, s. 283 – 284.

³⁰ Poslanie predsedateľa soveta ministrov SSSR N. S. Chruščova prezidentu SŠA D. Ejzenhaueru, 19. 7. 1958. In: *SSSR i arabskije strany, 1917 – 1960*, (dok. 156), s. 528 – 532.

³¹ Al-^cAQQÁD, *Ma'sāt júnijú 1967*, s. 141.

³² BEHBEHANI, Hashim S. H. *The Soviet Union and Arab Nationalism, 1917 – 1966*, s. 185.

Sovietske ciele sa tak dostali do priameho rozporu s cieľmi USA, ktoré chceli obmedziť sovietske prenikanie do srdca Blízkeho východu bez toho, aby sa museli vzdať svojich záujmov na periférii. Od roku 1955 – keď soviety začali prenikať do regiónu – bol sovietsky záujem v centrálnej oblasti po prvý raz definovaný nielen ako boj proti imperializmu, ale aj podpora komunizmu. Aj keď sa presadzovanie tohto dvojakoého zámeru nejavilo reálne, ZSSR naďalej vnímal svoju pozíciu v regióne ako hlavnú úlohu, a nie ako prostriedok na dosiahnutie vedľajšieho cieľa v Turecku a Iráne, a hľadal preň presvedčivé zdôvodnenie. Preto soviety nielen vycúvali z plánovaného stretnutia v New Yorku, ale už ďalej nevyzývali na dohodu veľmocí o Blízkom východe. Z toho istého dôvodu v nasledujúcich rokoch nereagovali na podobné návrhy Západu.³³

Nový sovietsky prístup k arabskému východu naoko vyvolala čínska kritika, ale v zásade vychádzal z podmienok regiónu po irackej revolúcii. Je známe, že Nikita Chruščov po náhlivej a neplánovanej ceste do Pekingu zrušil svoju cestu do New Yorku, čo naznačuje, že sovietsko-čínsky spor v otázkach globálnej stratégie sa v tom čase vyhrocoval. Číňania vtedy ostro obvinili ZSSR, že sa usiluje dosiahnuť urovnanie s imperializmom a plytvá cennými zdrojmi na podporu buržoáznych režimov, ktoré prenasledujú vlastných komunistov, a dokonca s komunistami bojujú aj za svojimi hranicami. Čínska kritika padla na úrodnú pôdu nielen preto, lebo soviety sa chceli vyhnúť rozkolu vo vlastnom tábore, ale tiež preto, že v arabskom svete vzrastali sympatie k Číne.³⁴ Keď sa ukazovalo, že sa do sovietskej sféry na arabskom východe popri Egypte a Sýrii dostal aj Irak, stálo za námahu udržať si ju, a stretnutie v New Yorku už nebolo pre ZSSR také naliehavé. Okrem toho, hodnotenia expertov naznačovali, že po páde *Bagdadskeho paktu* bude Irán prístupnejší na zmierenie bez ohľadu na americkú podporu.

Vzhľadom na to, že politika irackej revolučnej vlády dávala komunistom, po prvý raz v histórii arabských krajín, možnosť hrať otvorenú a dôležitú rolu, čínska kritika, že ZSSR venuje málo starostlivosti o komunistov a komunizmus v krajinách, ktorým poskytuje pomoc, dostala isté trhliny. Aj podpora irackých komunistov a režimu, ktorý im dovolil legálne pôsobiť, zdal sa sovietom vzhľadom na postoj USA takticky vhodný. Spojené štáty americké sa totiž zriekli úsilia zorganizovať na arabskom východe prozápadnú vojenskú koalíciu, a preto Sovietsky zväz nechcel formovať nejaký antiimperialistický front, aby nezvrátil tento priaznivý vývoj. Skutočný priebeh udalostí však nesplnil očakávania Kremľa. Čínske obvinenia Kremľa z revizionizmu a ústupu z ideologických pozícií pre presadzovanie koncepcie mierového spolunažívania ho nútili prijímať prísnejšie požiadavky na úlohu komunistov v krajinách tretieho sveta a kritickejšie stanoviská k nemarxistickým ideológiám ako „arabský socializmus“³⁵. Pád *Bagdadskeho paktu* vystrašil iránskeho šacha a zvýšil jeho obavy z prenikania komunistického vplyvu a z možnosti vypuknutia komunistami inšpirovaného kurdského povstania. V tejto situácii sa ešte väčšmi primkol k USA. Cítil, že sila obnoveného paktu *severnej reťaze* bez Iraku – CENTO – je nedostatočná, a preto hľadal väčšiu poistku v bilaterálnej zmluve s USA, ktorú Washington následne podpísal s Tureckom, Iránom a Pakistanom.³⁶ Sovietske pokusy predísť tejto zmluve alebo zís-

³³ SAFRAN, Nadav. *From War to War: The Arab-Israeli Confrontation, 1948 – 1967*. New York, Pegasus 1969, s. 124.

³⁴ LAQUEUR, Walter. *The Soviet Union and the Middle East*. London, Routledge & Kegan Paul 1959, s. 349.

³⁵ GOLAN, Galia. *Soviet Policies in the Middle East. From World War II to Gorbachev*. Cambridge, Cambridge University Press 1990, s. 55.

³⁶ DURMAN, Karel. *Popely ještě žhavé. Velká politika 1938 – 1991*. Praha, Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum 2004, s. 479.

kat' sľub, že cudzie raketové základne nebudú povolené na iránskej pôde tým, že ponúknú Iránu pakt o neútočení, šach začiatkom roku 1959 zavrhol.

V rovnakom čase sa jasne ukázalo, že prosovietsky arabský tábor je ďaleko od jednotnosti. Odlišné názory na arabskú jednotu prerástli do ostrého boja medzi 'Abdalkarímom Qásimom a Džamálom 'Abdannásirom. Iracký vodca sa nepripojil k panarabskej vlne, lebo sa obával, že vstupom do ZAR sa Irak zmení na privesok Egypta. V tomto spore sa soviety museli postaviť na stranu 'Abdalkaríma Qásima a irackých komunistov, čo ich priviedlo do otvoreného konfliktu s Džamálom 'Abdannásirom, po prvý raz od roku 1955, keď s ním začali spolupracovať.³⁷ So svojou pákou hospodárskej a vojenskej pomoci boli schopní prinútiť Džamála 'Abdannásira, aby zmiernil svoje útoky proti 'Abdalkarímovi Qásimovi, ale spor spôsobil, že Džamál 'Abdannásir si uvedomil mieru svojej zraniteľnosti voči sovietskemu tlaku a dlhotrvajúci konflikt medzi záujmami revolučného arabského nacionalizmu a záujmami internacionálne orientovaného komunizmu.³⁸ Preto musel pre dosiahnutie rovnováhy ukázať Západu prívetivejšiu tvár. *Štátny department*, ktorý od krachu politiky *Eisenhowerovej doktríny* hľadal spôsoby, ako brániť prenikaniu sovietskych a komunistického vplyvu na Blízky východ, videl v ťažkostiach Džamála 'Abdannásira skvelú, dlho očakávanú príležitosť a prejavil pre jeho ústretové gestá veľké porozumenie. Následné zbliženie s Egyptom prelomilo polarizáciu, ktorá tak dobre slúžila sovietskym záujmom a bola od začiatku roka 1957 zdrojom konfrontácií v regióne.

Počas nasledujúcich dvoch rokov sa vzťahy USA so ZAR začali postupne zlepšovať. Káhirský rozhlas, samozrejme, pokračoval v označovaní prozápadných vodcov, ako jordánskeho kráľa Husajna a libanonského prezidenta Kamíla Šam'úna, za americké bábk a tvorcovia politiky USA pokračovali v zastieraní rozdielu medzi *násirizmom* a komunizmom. Avšak nato, ako Džamál 'Abdannásir začiatkom roku 1959 odsúdil Kremľ za zasahovanie v Iraku a dal uväzniť egyptských komunistov, USA v závere Eisenhowerovej administratívy, v úsilí predísť ďalšiemu kolu arabsko-izraelského konfliktu, prejavili ochotu pomôcť v rozvoji hospodárstva tým arabským vládam, ktoré si americkú pomoc želali.³⁹ A tak na základe Zákona 480 „Program potraviny za mier“ ponúkli Egyptu prebytky americkej pšenice v hodnote 150 miliónov USD. Je pravda, že prezident Eisenhower súkromne povedal novému britskému ministerskému predsedovi Haroldovi Macmillanovi, že „*Násir nie je charakter, ktorý rešpektujeme*“⁴⁰, a stále pociťoval antipatiu, lebo egyptský prezident podporoval počas leta 1960 konžských revolucionárov v ich neúspešnom úsilí zvrhnúť prozápadných konzervatívov, ktorí vládli v čerstvo nezávislej belgickej kolónii. Napriek tomu, keď vedúci revolucionár arabského sveta vykonal svoju jedinú návštevu do USA v septembri 1960 a priznal sa, že od roku 1952, keď sa dostal k moci, si želal dobré vzťahy s USA, Eisenhower zdvorilo odpovedal, že mal podobné pocity.

* * *

³⁷ VADNEY, T. E. *The World Since 1945*. Penguin Books 1992, s. 429.

³⁸ LAQUEUR, Walter. *The Soviet Union and the Middle East*. London, Routledge & Kegan Paul 1959, s. 356; CALVOCORESSI, Peter: *World Politics, 1945 – 2000*. London, Pearson Longman 2001, s. 405.

³⁹ POLK. *The United States and the Arab World*, s. 284.

⁴⁰ Eisenhower and Lloyd quoted in DOS memcon, 22 March 1959. In: FRUS 1958 – 1960, Vol. XII, s. 217. O Eisenhowerovi a Násirovi pozri: BURNS. *Economic Aid and American Policy Toward Egypt*, s. 108 – 120.

Pred rokom 1957 sa *Štátny department* USA pri mnohých príležitostiach usiloval tlmiť tendenciu jednostrannej podpory Izraela, čo sa prejavovalo tak, že USA nereagovali na žiadosti Izraela o dodávky zbraní, ale mlčky tolerovali takéto dodávky od Británie a Francúzska. *Štátny department* tvrdo odmietal sionistický nátlak s odôvodnením, že USA majú mnohostranné záujmy v arabských krajinách, ktoré musí chrániť.⁴¹ Šírenie medziarabských konfliktov však umožnilo zvýšiť jednostrannú podporu USA Izraelu bez toho, aby to ovplyvnilo ich záujmy, lebo následkom týchto konfliktov jedna skupina arabských štátov hľadala pomoc v USA, aby mohla čeliť druhej skupine. Nastal čas, keď vláda vo Washingtone zistila, že Izrael je vhodným nástrojom na zastrašovanie a odstrašovanie arabských štátov a zároveň na zachovanie amerických záujmov.⁴² Tento pohľad sa čiastočne zmenil iba počas jednotného arabského postoja v roku 1973.

Iracká kríza roku 1958 bola poslednou veľkou konfrontáciou medzi USA a ZSSR na Blízkom východe v sledovanom období, a tak ju možno považovať za medzník v súťažení supervelmocí v tejto časti sveta. Zmena však neprispela k poklesu počtu regionálnych kríz: v období od polovice 1958 možno sledovať vlečúci sa zápas medzi 'Abdalkarímom Qásimom a Džamálom 'Abdan- násirom, irackú hrozbu Kuvajtu, vystúpenie Sýrie zo ZAR, kurdskú vojnu, jemenskú vojnu, pol tucta úspešných i neúspešných štátnych prevratov v Iraku a Sýrii, spor okolo vôd Jordánu atď.⁴³ Pritom sa ani jedna zo supervelmocí nestiahla z oblasti; naopak, obe boli nejako zainteresované do spomínaných konfliktov, obe poskytli dokonca viacej vojenskej a hospodárskej pomoci krajinám regiónu po roku 1958 ako predtým a každá rozšírila svoj záujem o krajiny, v ktorých sa predtým neangažovala. Hlavnou príčinou zmeny bolo, že USA uznali za vhodné vzdať sa snahy sformovať prozápadnú vojenskú koalíciu na arabskom východe, čo spôsobilo isté uvoľnenie, aj keď nie úplné odstránenie minulej polarizácie, ktorá postavila ZSSR a jeho satelity proti USA a ich chránencom. Zmeny vyplynuli z politicko-taktických úvah týkajúcich sa regiónu, ktoré priniesol diplomaticko-strategický vývoj na globálnej úrovni.⁴⁴

Kým USA zostávali imúnne proti útoku, dávali im nukleárne zbrane výhodu, ktorú ani jedna krajina predtým nemala, a J. F. Dulles rozvinul koncepciu „masívnej odvety“. No ZSSR zakrátko začal vyvíjať vlastné termonukleárne zbrane a medzikontinentálne balistické rakety. Kým sovieti budovali svoju odstrašujúcu silu, najmä po vypustení sputnikov, predovšetkým na raketách dlhého doletu, Eisenhower presadzoval názor, že masa diaľkových strategických bombardérov B-52 a systém amerických základní vyvažujú sovietske výhody.⁴⁵ Táto situácia dávala ZSSR prinajmenej teoretickú výhodu, pretože jeho rakety boli umiestnené buď na domácej pôde, alebo v susedných krajinách pod jeho pevnou nadvládou, ale americké bombardéry a rakety krátkého doletu – ak mal byť zaručený optimálny účinok – záviseli od vzdialených základní, z ktorých niektoré sa nachádzali v krajinách veľmi ohrozených vnútornými povstaniami a sovietskym diplomatickým tlakom. Amerika odstránila túto nevýhodu až v roku 1960, keď do operačnej služby zaviedla prvú generáciu medzikontinentálnych rakiet a spustila prvé dve atómové ponorky s raketami *Polaris*. A tak sa obe supervelmocí v oblasti odstrašovania stali plne nezávislé a prak-

⁴¹ LITTLE, Douglas. *American Orientalism: The United States and the Middle East since 1945*. The University of North Carolina Press, Chapel Hill 2004, s. 183.

⁴² AL-AQQÁD, Ma'sāt júnijú 1967, s. 147.

⁴³ MANSFIELD, Peter. *A History of the Middle East*, s. 262 – 264.

⁴⁴ SAFRAN, Nadav. *From War to War*, s. 119.

⁴⁵ DURMAN. *Popely ještě žhavé*, s. 488.

tický nezraniteľný, ale zároveň si jasne uvedomili, že nemôžu ísť až do krajnosti, do všeobecnej nukleárnej vojny.⁴⁶

V tomto období došlo k zmene v medzinárodnej politike, lebo supervelmoci stratili záujem riskovať globálnu konfrontáciu, aby chránili životné záujmy spojencov. Dôsledky novej situácie sa naplno prejavili až po kubánskej raketovej kríze v roku 1962, hoci čiastkové prejavy sa objavili už skôr: Francúzsko bolo nespokojné s fungovaním NATO, medzi ČĽR a ZSSR dochádzalo k ideologickým sporom, keď Číňania obvinili Sovietov z revizionizmu a Nikita Chruščov označil čínske vedenie za ľavicových avanturistov.⁴⁷ Kubánska kríza vytrhla všetkých z letargie a zrýchlila proces prispôsobenia sa novej situácii. Na Východe – výsledkom bolo vyvrcholenie rozkolu medzi Čínou a Sovietskym sväzom. Čína odsúdila sovietskú zradu revolúcie a nárokovala si úlohu militantného vodcovstva. Kremľskí pohlavári ustúpili od dobrodružnej politiky, zosadili Chruščova o. i. za jeho kubánsku politiku a namiesto mierového súťaženia hovorili viacej o nevyhnutnosti spolupráce.⁴⁸ Na Západe – Francúzsko sa za vlády Charlesa de Gaulla energicky snažilo – a nie bez úspechu – vytvoriť západoeurópsku koalíciu ako rovnováhu medzi supervelmocami. Prijalo dramatické kroky, aby uvoľnilo svoje väzby na USA a budovalo nové na ZSSR. To preto, lebo dávny strach Francúzska z Nemecka sa zmenil na obavu z možnej nemecko-sovietskej dohody.⁴⁹ Tak Číňania, ako aj Francúzi pokračovali vo vývoji nukleárnych síl, aby posilnili nezávislú úlohu, ktorú hodlali hrať v medzinárodnej politike. Supervelmoci samy, počnúc zmluvami o zákaze jadrových pokusov, čoraz užšie spolupracovali, aby zastavili následky vlastných pretekov v zbrojení a utlmili hroziace konflikty.⁵⁰ Tento proces však pribrzdila vietnamská vojna: masívna intervencia USA vo Vietname mala presvedčiť Číňanov o bezperspektívnosti podnecovania revolúcií. Supervelmoci stáli pred dilemou: buď spolupracovať pri zadržiavaní Číny, alebo dovoliť, aby čínska revolučnosť zvrátila proces uvoľňovania a zvýšila možnosť globálnej zrážky.

Dôsledky novej strategickej pozície supervelmocí nevyhnutne museli ovplyvniť aj Blízky východ. Tak ako nadvláda nad časťami regiónu prestávala byť rozhodujúcim rysom americkej stratégie, popieranie takejto nadvlády už nebolo rozhodujúcim cieľom ZSSR. Následne, uvoľnenie súťaže medzi supervelmocami, ktoré sa začalo pred irackou revolúciou vzhľadom na nepredvídateľné regionálne príčiny, podporili aj strategické úvahy. Aj keď sa tým znížila pravdepodobnosť veľkých konfrontácií medzi supervelmocami, ich súperenie sa nezastavilo. Blízky východ sa tak stal jednou časťou sveta, kde znížené obavy z globálnej konfrontácie podnietili rozsiahlejšiu súťaž motivovanú druhoradými strategickými a inými úvahami. Táto situácia postupne vytvorila nové formy vzťahov medzi supervelmocami a Blízkym východom, ktoré znamenali jednak pokračovanie v plnení predchádzajúcich záväzkov, prípadne ich rozširovanie, ďalej využívanie výhod vyplývajúcich z týchto vzťahov, či už išlo o výhody materiálne (ropa), diplomatické (podpora zo strany krajín regiónu), alebo psychologické, ako prestíž, a konečne neochota prepustiť nadobudnuté pozície protivníkov.⁵¹ Prostriedky súťaže zostali v zásade rovnaké ako

⁴⁶ KISSINGER, Henry. *Umění diplomacie. Od Richelieuva k pádu berlinské zdi*. Praha, Prostor 1996, s. 598.

⁴⁷ BELL, P. M. H. *The World Since 1945. An International History*. London, Arnold 2005, s. 198.

⁴⁸ GOLAN, Galia. *Soviet Policies in the Middle East*, s. 56; JOHNSON, Paul. *Dějiny 20. století*. Praha, Rozmluvy 1991.

⁴⁹ KISSINGER. *Umění diplomacie*, s. 601.

⁵⁰ BELL, P. M. H. *The World Since 1945*, s. 270.

⁵¹ GERGES, Fawaz A. *Superpowers and the Middle East. Regional and International Politics, 1955 – 1967*. Boulder, Colorado, Westview Press 1994, s. 148.

predtým, ale vyžívali sa extenzívnejšie: hospodárska pomoc, diplomatické krytie v sporoch dotýkajúcich sa krajín regiónu a najdôležitejšie, dodávky zbraní.

Nové formy globálnej súťaže mali pre arabsko-izraelský konflikt a pre medziarabské súperenie škodlivejšie dôsledky ako predchádzajúce najmä preto, lebo riziko konfliktu superveľmocí sa značne znížilo. Menšia pravdepodobnosť, že by lokálne krízy prerástli do globálnej konfrontácie, spôsobila, že superveľmoci do takých kríz ochotnejšie zasahovali. Na druhej strane, pocit, že superveľmoci by nakoniec mohli pribrzdiť spor, aby sa vyhli vzájomnej konfrontácii, viedol krajiny regiónu k tomu, že si osobovali väčšiu slobodu konania a podstupovali väčšie riziko pri sledovaní vlastných záujmov. Preto si želali rozšíriť vlastné prostriedky donucovania a obrany. Boli situácie, keď superveľmoci – berúc do úvahy zvyšujúce sa náklady svojho súťaženia v regióne a jeho skutočnú hodnotu – uvažovali, či majú pokračovať. Po krátkom váhaní však dospeli k záveru, že je jednoduchšie pokračovať v nákladnom a znepokojujúcom súperení, ako ho zastaviť dohodou.⁵²

⁵² SAFRAN, Nadav. *From War to War*, s. 123.